



Кинеске стратегеме*

Мр Душан Вишњић, пуковник у пензији

Истекла је последња деценија, последњег века другог миленијума нове ере, деценија која ће у историји Српства, и нација које деле његову судбину, бити записана најцрњим словима због катастрофалних, трајних последица од којих целовитог опоравка не може бити у догледној будућности. Срећна околност би била када би се тај ход по мукама окончао барем у наредних неколико година, или у наредној деценији, али су за то слаби изгледи. Наиме, околности за заустављање суноврата нације нису повећане, и неће бити све дотле док моћ разума, свести и савести народа не дође до потпуног изражаја. Јер, сви смо историјски актери – ствараоци историје: неки чињењем, неки нечињењем. Срби нису на време схватили реалну опасност по нацију, па треба тражити начин да се изађе из невоље и преживи. О узроцима наших посртања много је говорено и сигурно ће се говорити и писати још веома дуго, а један од могућих узрока јесте недостатак пријатеља и савезника.

Књига *Стратегеме* стигла је до нас са закашњењем. Није нам помогла да невоље предупредимо, али није закаснила да нас поучи како из њих да изађемо. Швајцарски филозоф и познати синолог Харо фон Зенгер, декан Филозофског факултета Фрајбуршког универзитета, прикупио је, средио, протумачио и европском начину мишљења прилагодио стратегеме, дуго и љубоморно чувани део кинеског културног наслеђа. Стратегеме које је објавио на немачком језику изузетно су дело. Књига уводи читаоца у једну посве нову област знања, познату само већем делу далекоисточних нација (књига је до сада преведена само на руски, турски и српски језик у Европи, и на шпански језик у Јужној Америци).

Стратегеме постоје, на један или на други начин, у свим народима, али се нигде не негују ревносно као у Кини. Оне су за кинеског чо-

* Приказ књиге: Харо фон Зенгер, *Стратегеме*, „Научна“, Београд, 2001, стр. 462. Од укупно 36, преведено је 18 стратегема.

века културна „таблица множења“, која усмерава његово понашање и деловање у многим, посебно нестандартним животним ситуацијама. Кина је дуго држала у тајности суштину стратегема. Стратегемско отварање започето је крајем осамдесетих година прошлог века. Али, и поред изразите популаризације стратегема у Кини, у разним литеарним формама, Западна Европа и САД нису за њих показале веће интересовање. Харо фон Зенгер својим делом намирује тај пропуст западних културних посленика. Међутим, за европске љубитеље књиге метафорски идиоматски називи стратегема, и поред наглашавања њихове суштине, остали би у већини случајева нејасни да сваку од њих не прате примери, који су понекад и веома бројни. С правом се може устврдити: кад се у једном делу захвате и на систематичан начин изложе скоро све несвакидашње ситуације у којима се може наћи јединка, или социјална група, и понуде општоумна решења проблема, таква творевина духа једног народа, корисна свима, не може се назвати другачије него практикумом живота.

Значење речи стратегема

Реч *стратегема* не постоји у већини светских језика. Веома је ретка у свакодневной језичкој пракси, као и у филозофским и научним речницима. У језицима у којима постоји, зависно од контекста, има следећа значења: лукавство, трик, довитљивост, вештина, далековидост, домишљатост, ратно лукавство, лукавство ради преваре или изненађења непријатеља, војно лукавство, вештина војсковође (било ког руководиоца, председника републике, цара) у налажењу излаза из неприлика било каквог друштвеног порекла, лукави трикови у политичком животу или у животу уопште, смишљено понашање, свесна и целисходна акција, метод погодан за долажење до истине о друштвеним појавама итд. Иако су наведена значења бројна, понекад на први поглед и међусобно прилично удаљена, нису, нити могу да буду, довољна за потпуније и целовитије разумевање и схватање стратегема.

Миленијумска кристализација стратегема

Човек нове ере остварио је први контакт са стратегемама посредством *Историје јужне династије Кви* (479–502). Генерал Тан Дао-ји, који је водио војску у више од 30 битака против војске државе Веј, успео је да из већине битака изађе као победник и сачува војску захваљујући и примени стратегема. *Историја јужне династије Кви* ослања се на *Књигу промена*, односно пророчанстава, која потиче из периода између 10. и 8. века пре нове ере. Основна идеја те књиге одговара схватању двојности света: *јина* и *јанга* (зло и добро). *Лин* има ознаку шест, а број 36 јавља се као квадрат елемената *јин* (6), односно као симбол изобиља врста стратегема.

Кинеска реч *ји* (стратегема) појавила се код Сун Ција (Сун Цу Вуа), знаменитог кинеског мислиоца, вероватно првог стратегисте (теоретичара, ствараоца стратегијског начина мишљења) на нашој планети, и то у наслову прве главе његовог трактата *Умеће (вештина) ратовања*.

Пишући о Сун Цијевом делу, Ли Шијун у *Умећу ратовања Сун Ција и вођењу послова* увиђа нове могућности примене стратегема – у области економије. Већ из тог податка постаје јасно зашто је Сун Цијев трактат уврштен међу 20 репрезентативних дела кинеског културног блага.

Стратегеме су од прастарих времена до садашњих дана имале пресудан значај за живот кинеског народа. Временом су настајали, мало-помало, сликовити, метафорски изрази за поједине стратегеме. Синтагме је измислио народ, а литерарно су их уобличили војни мислиоци, филозофи, историчари и књижевници. Због изузетне концизности кинеског идеографског писма, стратегеме се не могу схватити без навођења примера и без примене метода разумевања и објашњења.

У кинеској народној књижевности стратегеме су веома заступљене, али и уопште у књижевности. Роман *Романса трију краљевстава* може да се сматра уџбеником и практикумом стратегема. Кинески масовни медији на основу стратегема критикују по народ штетно понашање функционера, или анализирају спољнополитичке догађаје које Кина не одобрава. Стратегеме се популаришу и помоћу стрипова.

Свет стратегема

Концепција стратегема заснована је на прастарој кинеској представи о узајамном деловању два супротна космогонијска принципа: мрачног јин и светлог јанг. Реч је о континуелном сукобу видљивог (светлог) и невидљивог (тамног) тајно планираног и изведеног дела (борба и јединство супротности). Интересима нације и државе даје се предност над конфучијанским етичким нормама. Савременим речником речено, моралне скрупуле не могу да се примењују на онога ко угрожава егзистенцијалну основу и опстанак јединке или друштвене групе. Вечна борба јина и јанга јавља се у безбројним дијалектичким паровима.

У предговору књиге *36 стратегема у модерној обради*, издавачке куће кинеске војске, пише: „*Ово издање настало је из потребе да се стратегеме упознају и примењују у војним операцијама. Помоћу марксистичке војне теорије ово историјско наслеђе подвргнуто је одговарајућој провери и послужило је као основа модерне војне стратегије*“. Применом одговарајуће стратегеме сопствена неповољна позиција може се претворити у повољну, мањим снагама могу да се савладају веће снаге. *Принципи на којима се заснивају стратегеме општији су од принципа војне стратегије*. Развој науке и технике омогућава но-

ву примену стратегије, њихов даљи развој и обогаћивање њиховог садржаја (мада основна идеја остаје). За кинеске теоретичаре трактат о 36 стратегија спада у подручје тзв. неконвенционалног ратовања (и не само ратовања!).

За разлику од основне замисли теоретичара из НР Кине, остали теоретичари кинеског говорног подручја указују на цивилну примену стратегија: користе их политичари, трговци, академици. Према њима, људски живот је борба, а у борби се користе сва расположива средства. Онај ко уме да користи стратегије биће у великој предности јер ће имати иницијативу.

О јину као о злу може само условно да се говори. Та реч не може да има негативну конотацију будући да у класичном кинеском друштву није било правне науке, закона и „независних судова“. Да би чистан човек опстао у таквим околностима био је упућен на стратегије. Довитљивост (стратегије) била је пресудна у животној борби.

Кинези сматрају да је оправдано кориштење човечности и поштења да би се заварао противник, али тиме човек не сме да завара самог себе, барем не у борби. Садашње време се дичи цивилизованошћу, међутим, што је једно друштво цивилизованије, у њему је све више лажи и обмане. Е. Фром би томе додао да се човекова ратоборност непрекидно повећава с цивилизацијским развојем. Зато су, у једном таквом свету, стратегије сврсисходно средство у међусобним сукобима како појединаца, тако и друштвених група. Оне су практична знања којима се чувају индивидуалне и колективне вредности или интереси.

Методе сличне стратегијама постоје од најстаријих времена човечности. У 18. веку п.н.е. асирски краљ Мамши Адад опомињао је свог сина да користи смишљене варке и упозоравао га да ће то исто чинити његов непријатељ. У *Старом завету*, наилази се слична мисао. У збирци нордијске поезије *Еда*, која потиче с Исланда, налази се упозорење: „Довитљивост је потребна ономе који оде далеко“. Мухамед је наводно тврдио да је рат лукавство. У средњем веку Французи су превели с арапског језика *Књигу лукавстава – политичку стратегију Арапа*. Пре тога је преведена књига једног сицилијанског Арапина која обилује стратегијама. Не сме се заборавити да правне стратегије чине интегрални део исламског права (реч је, очигледно, о практичној правној стратегији!). Према важећим међународним конвенцијама, у рату су допуштена одређена ратна лукавства. Кинези не користе за стратегије само искуства из свог цивилизацијског наслеђа и савремених властитих достигнућа већ и из релевантног искуства човечанства.

Осамнаест стратегија

У преводу књиге Хара фон Зингера на српски језик обрађено је осамнаест стратегија. У *првој стратегији* („Преварити цара и прећи море“) говори се о једном, за успешну праксу веома значајном моме-

ту – познавању недостатака људи који, по неком основу, имају право да одлучују о пословима важним за одређену друштвену групу. У тој стратегији „цар“ је метафора за личност која има велика овлашћења. Царева слабост је пловидба морем. Да би до прекоморског похода уопште дошло неопходно је да се нађе начин да се отклони царева слабост. Излаз је нађен у маскирању брода у кућу. Прва стратегема се може назвати и стратегемом невидљивог плашта или *coram publico*. Стратегему прати осам веома занимљивих прича које су својеврсна илустрација њене идеје.

Друга стратегема („Опколити Веј да би се спасао Цао“) спада у стратегије с најмањим бројем илустрација, али је њена суштина јасна и поред симболичног назива. Наиме, порука је да непријатеља не морамо напасти директно, него индиректно, претњом његовом виталном, незаштићеном делу. Да је Европљанин смишљао назив за другу стратегему вероватно би је назвао „Ахилова пета“, према слабој тачки грчког јунака из *Илијаде*. Налажењем непријатељеве слабе тачке стичемо могућност да ефикасно узвратимо ударац и да се спасемо у случају кад нам изгледа безнадежна сопствена позиција. Стратегема није применљива искључиво у сфери војничких сукобљавања: може се користити у свим областима сукобљавања јединки и друштвених група.

Трећа стратегема („Убити туђим ножем“) веома подсећа на једну, теоријски непоздану, савремену полемолошку конструкцију, на тзв. посреднички рат. Међутим, нема облика интересубјективних релација на које се не може применити та стратегема. То потврђује и деветнаест примера из разних области човековог бивствовања и делања који нам дају за право да ту стратегему назовемо и стратегемом алибија или заменика.

Четврта стратегема („Одморан дочекати исцрпљеног непријатеља“) није алегоричка, као већина осталих стратегија, јер синтагма којом је означена садржи директну поруку. Сун Ци, зачетник стратегемског и стратегијског мишљења, у свом чувеном трактату *Умеће ратовања* помиње ту стратегему као, пре свега, стратегијски, али и стратегемски трансвременски постулат. Наиме, мењају се, временом, и војна и невојна средства за остварење те идеје, али постулат остаје. Према броју илустрација – свега шест, та стратегема спада међу „најсиромашније“ у књизи.

Пета стратегема („Искористити пожар за пљачку“) упозорава часне, моралне личности и друштвене групе (нације) на опасности које им додатно прете у периодима невоља, и подсећа оне друге, нечасне и неморалне, на могућност лешинарства. Ваља трезвено гледати на општрעדруштвену стварност: општељудски идеали су ближи утопији хуманистички оријентисаних филозофа, док је стварност сурова. Зато је мало оних који ће помоћи човеку у невољи – пре ће покушати да његову невољу искористе за себе. Погрешно би било закључити да је

та стратегема сведена на дуалну структуру јин – јанг, јер њених девет илустрација указују на бројне, нијансиране могућности њене примене.

Шеста стратегија („На истоку галамити, на западу нападати“) потиче из осмог века. Претпоставља се да је њен аутор историчар Ду Ју (735–812). У било којој врсти сукоба (информациони, дипломатски, политички, технолошки, војни, правни, економски, спортски итд.) постоји тежња да се противник нападне тамо где најмање очекује. У вези с тим, примењује се маневар одвраћања пажње којим се само „потврђује“ противничково мишљење о месту напада, а стварно се прикрива основни смер сопствене акције. Петнаест кратких прича, примера примене, свака на свој начин обогаћује садржај стратегије.

Седма стратегија („Из ничега створити нешто“) може да се сведе на суштину: „Инсценира се привидна опасност тако да пажња потом ослаби и супротна страна сматра опасност, која се стварно појављује, привидом и пада као жртва без могућности за противакцију“.¹ Та стратегија може да се назове „леглом“ идеја за савремену информациону агресију, предочених знатно оштрије од познате изјаве извесног америчког сенатора пред Први светски рат да чим почне рат, прво погине истина. Одавно је ред потеза обрнут, јер сада прво „погине“ истина, па почне рат. Лансирају се гласине, води се кампања клевета и лажи, примењује се тактика кућења противника, његови поступци се преувеличавају итд. Стратегија је илустрована са 19 примера.

Осма стратегија („Јавно поправљати мостове, тајно одмаршевати у Ченканг“) може да се назове, условно, и стратегијом заобилазног пута. Наиме, често је потребно, у било којој области људске делатности, да се прикрије права намера тзв. нормалним поступком. „Нормалним“ се уобичајено прикрива нешто необично, неконвенционално. Нормално је да се претходно спаљени дрвени мостови поправљају, али је необично и „ненормално“ да се поправљање моста користи као маска за прикривено маршевање војске (или било какво кретање у другим областима сукобљавања) ради напада на неочекиваном месту. Осма стратегија је једна од оних које су поткрепљене с мање примера (свега једанаест).

Девету стратегију („Посматрати ватру на супротној обали“) не треба дословно схватити, јер у синтагми којом је означена недостаје субсинтагма „привидно незаинтересовано“. Дакле, све би било знатно јасније кад би назив стратегије био: привидно незаинтересовано посматрати ватру на супротној обали. Али, тада би за израз било потребно више од четири кинеска идеограма (писана знака), што би нарушило правило конструкције стратегије: не сме их бити више од четири. Зато је ту објашњење и неколико (шест) примера којима се стратегија илуструје. Да би се разумео непотпуни назив девете стратегије, треба додати и следеће: „ватра на супротној обали“ јесте сли-

¹ Харо фон Зенгер, *Стратегије, исто*, стр. 137.

ковит исказ за кризу или тежак положај потенцијалног или реалног противника. Стога се никакве акције не предузимају док се збивања не развију у сопствену корист. Зато се та стратегија може назвати стратегемом чекања.

Десетој стратегији („Иза осмеха сакрити бодеж“) одговарала би наша изрека: „Вук у јагњећој кожи“ или „Јудин пољубац“. Јуда, један од Исусових ученика, према библијској легенди, издао је свог учитеља и постао симбол издајнице. Приликом издаје Јуда је пољубио Исуса, односно прикрио је лошу намеру љубазношћу, срдечношћу. Примењена у свакидашњим интереперсоналним односима, десета стратегија се може назвати и стратегемом дволичности, односно превртљивости, или стратегемом човека са два лица. Аутор синтагме којом је означена десета стратегија је Бај Ђуји (772–846), песник из доба династије Танг (618–907).

Једанаеста стратегија („Осушити шљиву уместо брескве“) не би се могла превести једноставним поређењем, на пример, са жртвовањем било које фигуре у шаху. У шаховој игри фигура се жртвује да би се дошло до бољих изгледа за победу, односно за спречавање лошег исхода. Кинези ће жртвовати шљиву, јер брескву сматрају вреднијом воћком. Другим речима, жртвује се нешто мање вредно да би се спасило нешто вредније. Сврхе жртвовања су различите: некад је човек принуђен да се послужи обманом на своју штету да би се помогло другом. Постоји и обрнут случај – жртвује се други за сопствени спас. Такође, може се жртвовати неко други да би се спасила трећа особа, а некад је корисно да се принесе мала жртва да би се дошло до нечега вредног.

Дванаеста стратегија („С лакоћом одвести овцу“) најлакше ће се разумети ако се назове термином из старогрчке митологије „каирос“ који је персонификација повољног тренутка. Судећи према суштини стратегије, исказане у четири идеограма, те на основу десет примера, којима је илустрована, може се закључити да је овца у Кини веома цењена животиња. Овца је благо у смислу богатства, имања, као врста стоке, али и као задовољство. Зато, у свакој области своје делатности човек мора да буде психолошки и у сваком другом погледу спреман да искористи пружену прилику.

Тринаеста стратегија („Ударити по трави да би се поплашила змија“), ако се посматра у односу на одређени тип војних дејстава, могла би да се назове стратегемом демонстративних и (или) лажних активности. Харо фон Зенгер се постарао за примере као што су: „Убити једног да би се упозорило њих сто“ или „Убити кокошку да би се уплашио мајмун“. Суштину стратегије Кинези свде на индиректно упозорење, плашење, застрашивање, провокације.

Четрнаеста стратегија („За повратак душе позајмити леш“) једина има дегутантан назив међу 18 стратегија објављених у првој књизи. Суштина те стратегије је у тенденциозном, сврсисходном ожи-

вљавању нечег из прошлости. Обичајима, догађајима или књижевним делима даје се, отворено или прикривено, ново значење ради коришћења у идеолошкој и политичкој борби. Користе се нове институције као инструменти некадашњих норми понашања, нове особе као извршиоци старе политике. Та стратегема се може назвати и „стратегемом паразита“, али и „стратегемом феникса“.

Петнаеста стратегема („Намамити тигра да сиђе с планине“) није наглашено метафорична. Планета Земља је велико, вечито сукобиште. На том простору тигар је симгол снаге, која му обезбеђује доминантан положај у свакој средини. За кинеског човека тигар је био свако ко је имао власт над њим. „Тигрова“ је било веома много, а с њима се није смело ићи у директан окршај, посебно не на њиховом терену. Зато је народни мислилац закључио да се та „звер“ може савладати једино ако се извуче из свог природног станишта. Идеја те стратегеме веома подсећа на мит о Антеју, који је, као син Гее, богиње земље, био непобедив док је био у додиру са земљом. Херкул га је савладао одвојивши га од земље.

Шеснаеста стратегема („Ако желиш нешто да ухватиш, мораш прво да га пустиш“) подсећа на игру мачке с мишом. У неким случајевима, у извесном смислу, та стратегема би могла да се назове и *Истратегемом* освајања срцав. Стратегема је илустрована са 22 примера из разних области, пре свега, из области државе и друштва: дипломатије, рата (однос према заробљеницима), брака, брачних и ванбрачних односа, шпијунаже, метода владања и освајања власти, трговине, и слично.

Седмнаеста стратегема („Бацити циглу да би се добио жад“), која има сликовит назив, не оставља читаоцу дилему око вредности цигле и жада. Трговина, од како је настала, покушава, а често и успева да, мало – помало, дође до жада бацајући циглу. Реч је, дакле, о настојању да се неке да нешто безвредно да би се извукло нешто вредно, односно да се безначајним даром оствари велика добит, или да се противнику да нешто вредно да би се касније дошло до нечег још вреднијег.

Осамнаеста стратегема („Ако хоћеш да уништиш разбојничку банду, мораш прво да ухватиш њеног вођу“) стара је више од 1.200 година. Порука је директна: ако уклониш водећу личност или штаб, односно „мозак“ неке организације, уз мало труда савладаћеш и организацију. Та стратегема може да се назове и „стратегемом пуног поготка“.

Закључак

Настале на основу прастаре кинеске представе о узајамном деловању два супротна космогонијска принципа: мрачног јин и светлог јанг (борба и јединство супротности), стратегеме као аутентично дело ума кинеског народа прошле су континуелну миленијумску криста-

лизацију и неизбежно постале трајно обележје кинеске културне традиције. Пре знања граматике људи су правилно говорили, пре знања логике људи су логички мислили, пре знања теорије стратегије људи су формулисали стратегеме као практичне форме решавања конкретних стратешких проблема јединке, друштвене групе и државе, као целине или њених посебних и појединачних проблема (војни, политички, дипломатски, економски, технолошки итд.). Захваљујући стратегемама, Кина је у 20. веку извојевала три велике победе (трећу не и до краја). Прва је успешно изведена револуција. Друга победа, не мање значајна, остварена је избегавањем трке у наоружавању са САД, трке којом је СССР, упуштајући се у њу, сам себи потписао смртну пресуду. Уместо те трке, Кина се упустила у економско надметање са САД и постиже незабележен економски раст. Трећа стратешка победа Кине јесте мирно уједињење скоро свих делова њене територије.

Није само Кина, захваљујући стратегемама, остварила целовит препород. С ослободом на стратегеме, исто су постигле и неке друге земље Далеког истока.